

Różiewicz, Jerzy

"Pół wieku matematyki polskiej. Wspomnienia i refleksje", Kazimierz Kuratowski, Warszawa 1973 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/1, 146-148

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

W ten sposób — konstatuje Voisé — idealne społeczeństwo Fénelona miało skamienić na wsze czasy: Każdy człowiek pozostać miał przez życie w obrębie tego stanu, w którym się urodził i wykonywać ten zawód, jakimi wykonywali jego rodzice.

Jak w prezentowaniu tekstów Cyrana de Bergerac i Gabriela de Foigny edytor okazał się zbyt mało powściągliwy, tak również są w recenzowanym zbiorze pozycje robiące wrażenie dłużyzn, z których z powodzeniem można by zrezygnować (np. utopijne traktaty Kaspra Stilbina czy Ludwika Agostini). Jak najdalej jesteśmy jednak od tego, by do mniej interesujących pozycji chcieć zaliczyć *Program ustroju wolności Gerarda Winstanley'a*, a *Oceanę* Jamesa Harringtona czy *Opis Rzeczypospolitej Chrystianopolitańskiej*, który skreślił Johann Valentin Adreae.

Zbiór wybranych i opracowanych przez Waldemara Voisé utopijnych autorów poprzedza, przez tegoż Waldemara Voisé skreślony i na pięć rozdziałów zakrojony ogólny wstęp. Na początek we wstępie tym mowa jest o kulturze umysłowej szesnastego wieku i rodzącym się wówczas utopijnym nurcie myślenia. Następnie Voisé przechodzi do omówienia renesansowej wizji dobrej szkoły i charakterystyki siedemnastowiecznej myśli społecznej i utopijnej. Doszło do tego omówienie projektów szkolnictwa, tzw. Wielkiego Stulecia i szczególnie ciekawa garść uwag o pojęciu utopii w ogóle.

Andrzej Kempfi

Kazimierz Kuratowski: *Pół wieku matematyki polskiej. Wspomnienia i refleksje*. Warszawa 1973 „Wiedza Powszechna” ss. 191, tabl. 16. Biblioteka Wiedzy Współczesnej „Omega”, 247.

W ostatnich dwóch latach w serii „Omega” ukazało się kilka tomików z zakresu historii nauki. Do takich należą m.in. opracowania zawodowych historyków nauki: Bogdana Suchodolskiego, Waldemara Rołbieckiego oraz Zofii i Zbigniewa Tokarskich¹. Historii nauki dotyczy również tom 247, poświęcony polskiej matematyce, ściślej Polskiej Szkole Matematycznej, zrodzonej przed pół wiekiem, prawie razem z odzyskaniem niepodległości przez Polskę.

Jednym z twórców tej szkoły, tak bardzo zasłużonej dla polskiej nauki i szeroko uznanej w świecie, jest prof. Kazimierz Kuratowski — uczony o światowej sławie, członek kilku zagranicznych akademii i doktor *honoris causa* Sorbony oraz uniwersytetów we Wrocławiu, Pradze i Glasgow. Był on jak nikt inny powołany do spisania dziejów polskiej matematyki w ostatnim pięćdziesięcioleciu, uczestniczył bowiem na przestrzeni tego czasu w ważniejszych jej poczynaniach.

Kuratowski do tej pory miał w swoim dorobku kilka artykułów dotyczących najnowszej historii polskiej matematyki (zob. wykaz bibliograficzny w recenzowanej książce, poz. 19—24), były to jednak rzeczy poświęcone pewnym wycinkom tej problematyki, zaś przedstawiany tutaj tomik ogarnia całość polskiego życia matematycznego.

W *Przedmowie* Autor w ten sposób wyjaśnia cel swej pracy: „Przed wszystkim pragnęłam — opierając się na moich osobistych wspomnieniach — odpowiedzieć na pytanie, jak doszło przed pół wiekiem do eksplozji matematyki w Polsce; w kraju, który nie miał tradycji w tej dziedzinie wiedzy, i w okresie, gdy kraj ów, niemal nazajutrz po wyjściu z długoletniej niewoli i po zakończeniu ciężkiej, wyniszczającej wojny, znajdował się w szczególnie trudnej sytuacji” (s. 7).

¹ Zob. recenzje tych książek w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” 1972 nr 1 s. 145—148, 150—153 oraz w niniejszym numerze.

Profesor odpowiada, że w jego przekonaniu „o eksplozji polskiej matematyki zadecydowały — obok pojawienia się wielkich talentów naukowych — nacechowany troskliwą opieką stosunek społeczeństwa do nauki i głęboka wiara w odzyskanie bytu państwowego” (s. 9). Wydaje się jednak, że nie mała rolę odegrały tutaj również pewne przyjęte formy organizacyjne, co znajduje potwierdzenie na dalszych stronicach książki, na których Autor omawia już szczegółowo historię powstania tzw. Warszawskiej Szkoły Matematycznej i Lwowskiej Szkoły Matematycznej.

Książka prof. Kuratowskiego składa się z pięciu rozdziałów, przy czym rozdział 1. *Przed odzyskaniem niepodległości* jest niejako wstępem do zasadniczej tematyki, zaś 5. *Sylwetki twórców Polskiej Szkoły Matematycznej* spełnia rolę pomocniczą, grupuje dane biograficzne o sześciu wybitnych matematykach (Banachu, Janiszewskim, Mazurkiewicz, Sierpińskim, Steinhausie i Zarembie). Pozostałe rozdziały wiążą się ściśle z okresami, dotyczą dziejów matematyki w poszczególnych okresach historycznych Polski. Mamy więc rozdział 2. *Dwudziestolecie międzywojenne*, 3. *Okres okupacji hitlerowskiej* i 4. *Matematyka w Polsce Ludowej*. Odpowiednie podrozdziały dotyczą m.in. matematyki w poszczególnych ośrodkach naukowych, współpracy z zagranicą, akcji wydawniczej oraz działalności Polskiego Towarzystwa Matematycznego i Instytutu Matematycznego (powstałego w 1948 r.).

Nieliczne fragmenty książki nieco odbiegają od zasadniczej tematyki matematycznej, wzbogacają ją informacjami ogólniejszymi, pewnymi wrażeniami Autora. Na uwagę zasługują np. strony (34—38), na których Kuratowski, sięgając pamięcią do swych lat studenckich, kreśli uwagi o środowisku akademickim Warszawy z lat 1915—1918.

Do książki dołączono bibliografię załącznikową, zawierającą 71 pozycji, spełniająca w zasadzie rolę przypisów (Autor konsekwentnie powołuje się na opracowania, z których czerpał informacje). W wykazie tym brak m.in. opracowań: *Jubileusz naukowy Stanisława Zaremby* (Kraków 1930), *Jubileusz 65-lecia działalności naukowej, pedagogicznej i społecznej profesora Samuela Dicksteina* (Warszawa 1938), *Jubileusz 40-lecia działalności na katedrze uniwersyteckiej profesora Wacława Sierpińskiego* (Warszawa 1949), obszernych artykułów W. Sierpińskiego i H. Steinhausia publikowanych w „Problemach”, a następnie przedrukowanych w pracy *Wkład Polaków do nauki* (Warszawa 1967, *O polskiej szkole matematycznej* s. 413—434; *Stefan Banach* s. 435—448), wreszcie niedawno zamieszczonego w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” (4/1972) szkicu S. Gołąba: *Międzynarodowa Konferencja Naukowa Zastosowań Rachunku Tensorowego w Moskwie w 1934 r.*

Nie pamiętam, aby w jakichkolwiek tomikach „Omegi”, w zasadzie pozycjach popularnonaukowych, dodawano indeksy nazwisk. W omawianej książce indeks taki dodano, rzecz bardzo potrzebną. Ale indeks ten sporządzano w sposób wysoce niedbały. Nie uwzględniono w nim np. z górą 50 nazwisk występujących w tekście. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że postanowiono w ogóle nie uwzględniać w nim osób nie związanych profesjonalnie z matematyką, dlatego też pomija się konsekwentnie przewijające się na kartach książki nazwiska: W. Antoniewicza, S. Arnolda, W. Bienkowskiego, J. Błatona, J. Chałasińskiego, H. Kowarzyka, T. Kotarbińskiego, L. Krzywickiego, O. Langego, S. Pieńkowskiego, W. Zonna i dziesiątków innych. Zabieg zaiste dziwny, o którym nie uprzedzono czytelnika. Sądźmy, że raczej jest to niedbalstwo a nie przyjęta metoda. Bo jak wytłumażyć brak w indeksie nazwisk matematyków: Bairego, Caratheodory'ego, Suslina czy wielokrotnie wymienianego w tekście prof. Orlicza. Zdarzają się w indeksie błędy w nazwiskach (np. Nurkiewicz zamiast Narkiewicz, Śleszyński zamiast Sle-

szyński), błędne odsyłanie do stron oraz pomijanie stron przy istniejących hasłach. Zmarnowano w ten sposób pożyteczną część książki. Winę za to ponosi redakcja, której ingerencji nie widzimy również w pozostałych częściach opracowania Kuratowskiego (podobnie zauważamy to w innych tomikach tej serii). Przede wszystkim widoczne jest to przy podawaniu nazwisk i imion osób. Pod tym względem panuje całkowita swoboda.

W tekście razi mnie używanie przez Autora błędnej nazwy „Krakowska Akademia Umiejętności” lub „Krakowska Akademia Nauk” (s. 16, 23, 28) zamiast Akademii Umiejętności lub Polska Akademia Umiejętności. Nieprawidłowo podano również rok wyboru Zaremby na członka radzieckiej Akademii Nauk (s. 178). Podobnie błędną datę, opierając się na drukowanych życiorysach, dał także we wcześniejszych publikacjach i autor niniejszych słów. Przy okazji podaje datę właściwą: 6 XII 1924 r.²

Książka o Polskiej Szkole Matematycznej ilustrowana jest 16 portretami i 19 innymi fotografiami. Część tych zdjęć była już reprodukowana, inne natomiast są nieznane i pochodzą z prywatnych zbiorów prof. Kuratowskiego i z archiwum Instytutu Matematycznego PAN. Jakość reprodukcji jest fatalna, co nie należy zresztą do rzadkości w publikacjach polskich.

Tych kilka usterek zauważonych przez recenzenta, stojącego zbyt daleko od historii matematyki aby dać mógł on pogłębioną ocenę książki, nie przesądzają o wartości tej naprawdę cennej i potrzebnej publikacji, z której skorzystać mogą nie tylko szerokie rzesze matematyków, ale również czytelnicy zainteresowani najnowszą historią nauki polskiej i jej miejscem w świecie.

Jerzy Róziewicz

G[ajrat] S[apargaliewicz] Sapargaliew, W[ladimir] A[natoliewicz] Djakow: *Obszczestwiennno-politiceszkaja diejatielnost ssylnych polakow w doriewolucjonnom Kazachstanie*. Ałma-Ata 1971 Izdatelstwo „Nauka” Kazachskoj SSR ss. 252.

Wydanie w Ałma-Ata pracy *Spoleczno-polityczna dzialalnosc zeslanych Polakow w przedrewolucyjnym Kazachstanie* stanowi niewątpliwie istotny krok na drodze do poznania ważnego, ale dotychczas niedostatecznie naświetlonego zagadnienia. Bez znajomości tego tematu trudno mówić o pełnym zrozumieniu zarówno historii Polski XIX i początku XX w., jak i historii tych obszarów, do których zsyłani byli Polacy w okresie zaborów za swoje dążenia patriotyczne i polityczne.

Wnikliwe poszukiwania w zakresie historii kontaktów polsko-rosyjskich oraz historii polskiego dorobku badawczego prowadzone w ostatnich latach w archiwach radzieckich i polskich doprowadziły do ujawnienia wielu nieznanych materiałów źródłowych. Wyrazem tych tendencji jest między innymi monografia G. S. Sapargiliewa i W. A. Djakowa. Drugi z autorów, Władimir A. Djakow, jest znanym i cenionym historykiem polsko-rosyjskich kontaktów politycznych i naukowych. Jest autorem kilkudziesięciu opracowań dotyczących tej problematyki. M. in. napisał książkę *Taras Szewczenko i jego polscy przyjaciele* (polskie tłumaczenie — Warszawa 1964) i biografie poświęcone Z. Sierakowskiemu (Moskwa 1959), J. Dąbrowskiemu (Moskwa 1969), W. Wróblewskiemu (Moskwa 1968). W 1967 r. opublikował biograficzny słownik *Diejatieli russkogo i polskiego oswoboditielnogo dwizenija*. Gościł wielokrotnie w Polsce; w 1967 r. w Warszawie na polsko-radzieckim sympozjum poświęconym historii rosyjsko-polskich kontaktów w dziedzinie geografii i geologii, wygłosił wspólnie z L. A. Goldenbergiem refe-

² Por. *Zapiska ob uczenych trudach Stanisława Zaremby*. „Izwiestija Rossijskoj Akadimii Nauk” 1924 s. 456—458 oraz wyciąg z protokołu tamże s. 428.